

De invloed van stemhulpen op de stem van een gebruiker

Masterscriptie

Student: Freek van Velzen

Studentnummer: 3805980

Datum: 17-06-2013

Eerste beoordelaar: Naomi Kamoen

Tweede beoordelaar: Bregje Holleman

Samenvatting

Voting Advice Applications (VAAs) zijn online stemhulpen die gebruikers een advies geven over welke partij het beste bij de politieke voorkeur van de gebruiker past. VAAs zijn de laatste jaren steeds populairder geworden. Hierdoor groeit ook de belangstelling vanuit de wetenschap. Onderzoek dat tot nu toe verricht is naar de invloed van VAAs concentreert zich op drie onderwerpen. Wat de invloed van een VAA op de kennis en interesse van de gebruiker in de politiek is, wat de invloed van een VAA is op de opkomst bij de verkiezingen, en wat de invloed van een advies op de stem van de gebruiker is. Aan de hand van data van de Nederlandse VAA *Kieskompas* is er in dit onderzoek op zowel een subjectieve als objectieve manier naar de invloed van het advies op de stem van de gebruiker gekeken. Daarnaast is er gekeken naar wat voor kenmerken zorgen voor een sterkere beïnvloeding door het advies. Uit de objectieve meting blijkt dat gebruikers zich vooral laten leiden door de eigen politieke voorkeur en minder door het advies van de VAA. Bij de subjectieve meting heeft de VAA in bepaalde subgroepen een groot effect. Dit is te zien bij vrouwen, die nog niet weten op welke partij ze gaan stemmen, én een advies ontvangen dat niet overeenkomt met hun verwachtingen, én die de VAA gebruiken om hun stem uit te zoeken, én het idee hebben dat ze dankzij de VAA meer weten over de verkiezingen. Zij geven aan dat de VAA hen beïnvloed heeft. Dit effect blijkt niet altijd aanwezig te zijn in de objectieve meting. Geslacht en de reden voor het gebruik van de VAA hebben in de objectieve meting geen invloed op de beïnvloeding door de VAA. Hoe zeker een gebruiker over zijn stem was en hoe verrassend het advies was, waren bij zowel de subjectieve als objectieve meting belangrijke indicatoren voor de mate van beïnvloeding. Een belangrijk verschil was wel dat gebruikers die een verrassend advies ontvingen, bij de subjectieve meting dachten dat ze dit advies sneller zouden opvolgen, maar bij de objectieve meting bleek juist dat een verrassend advies niet werd opgevolgd.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1. Inleiding	3
1.1 Wat is de invloed van VAAs op de kennis van en interesse in de politiek?	5
1.2 Wat is de invloed van VAAs op de opkomst bij de verkiezingen?	6
1.3 Wat is de invloed van het advies op de uiteindelijke stem?	7
1.4 Wie laten zich het meest beïnvloeden door een VAA?	10
1.5 Onderzoeksvraag en hypothesen	13
2. Methode	14
2.1 Dataverzameling	14
2.2 Respondenten	15
2.3 Operationalisatie afhankelijke variabelen	16
2.4 Operationalisatie onafhankelijke variabelen	19
2.5 Regressieanalyses	20
3. Resultaten	21
3.1 Subjectieve invloed <i>Kieskompas</i>	21
3.2 Objectieve invloed <i>Kieskompas</i>	23
3.3 Invloed van <i>Kieskompas</i> op de links/rechts schaal	25
3.4 Invloed van <i>Kieskompas</i> op de progressief/conservatief schaal	28
4. Conclusie	30
4.1 Demografische kenmerken	30
4.2 Situationele kenmerken	31
4.3 Persoonskenmerken	31
4.4 Invloed op de links/rechts en progressief/conservatief schaal	32
5. Discussie	33
Literatuurlijst	36

Bijlage I: Coördinaten partijen in *Kieskompas*

Bijlage II: Vragenlijsten

1. Inleiding

Een groeiend probleem in veel Europese landen is een toenemende desinteresse bij burgers in de politiek en een dalende opkomst bij de verkiezingen (Ladner, 2012; Garzia & Marschall, 2012). Het steeds meer versplinterde politieke landschap zorgt voor meer zwevende kiezers en voor kiezers die minder loyaal zijn aan de traditionele partijen (Garzia & Marschall, 2012; Ladner & Fivaz, 2012).

Parallel aan deze ontwikkeling loopt de opkomst van Voting Advice Applications (VAAs). VAAs zijn online stemadviesinstrumenten met als doel de gebruikers hun plek in het politieke landschap te laten ontdekken. De meeste VAAs werken volgens hetzelfde principe. Eerst wordt door de makers van de VAA uitgezocht wat de belangrijkste en actuele politieke kwesties zijn en over deze kwesties worden stellingen geformuleerd. Vervolgens wordt gekeken hoe de verschillende politieke partijen over deze kwesties denken. Dit gaat aan de hand van bijvoorbeeld het partijprogramma, of de politieke partijen worden zelf benaderd. Tijdens het invullen van de VAA geven de gebruikers aan in hoeverre men het eens of oneens is met de stellingen. De VAA vergelijkt de antwoorden van de gebruiker met die van de politieke partijen en komt uiteindelijk tot een advies. Hieruit kan de gebruiker zijn politieke voorkeur en stem opmaken (Fossen, Anderson & Tiemeijer, 2012).

VAAs zijn de laatste jaren erg populair. Zo gaf de grootste Nederlandse VAA, *Stemwijzer*, in 2012 4,9 miljoen adviezen¹, wat overeenkomt met 38% van het electoraat (Fossen, Anderson & Tiemeijer, 2012; Garzia & Marschall, 2012). Ook een andere populaire VAA in Nederland, *Kieskompas*, had in 2012 1,3 miljoen gebruikers, wat 10% van het electoraat is (Kamoen, Holleman, Krouwel, van de Pol & de Cleese, in voorbereiding). Ook in de rest van Europa zijn VAAs populair. De Duitse *Wahl-O-Mat* had in 2009 6,7 miljoen gebruikers (11% van het electoraat). In 2011 bereikte de Zwitserse *Smartvote* 20% van het electoraat met 1,2 miljoen adviezen. Ondertussen zijn in bijna alle Europese landen één of meer VAAs te vinden (Garzia & Marschall, 2012).

¹ Het is goed mogelijk dat een gebruiker de VAA meerdere keren invult. Niet alle adviezen hoeven dus 'unieke adviezen' te zijn, maar het is duidelijk dat VAAs populair zijn.

De toenemende populariteit van VAAs is te verklaren. De vele zwevende en twijfelende kiezers zien VAAs als een snelle, toegankelijke manier om informatie over de verkiezingen te verzamelen (Garzia & Marschall, 2012). Ook staan VAAs volop in de belangstelling van de media en heeft meer dan 80% van de bevolking in de meeste Europese landen toegang tot het internet (Ruusuvirta, 2010).

Tussen VAAs bestaan veel overeenkomsten, maar ook enkele belangrijke verschillen. Bijvoorbeeld in Nederland, waar de verschillen tussen *Stemwijzer* en *Kieskompas* zitten in de manier waarop de belangrijkste thema's worden geselecteerd, hoe de stellingen geformuleerd zijn en het gebruik van een andere antwoordschaal (Fossen et al., 2012; Chadjipantelis, Serdült & Triga, 2012). Andere belangrijke verschillen zijn hoe het advies berekend wordt en hoe het advies aan de gebruiker gepresenteerd wordt. *Stemwijzer* geeft een expliciet advies; met deze partij heeft u de meeste overeenkomsten. *Kieskompas* daarentegen geeft een impliciet advies; in het politieke landschap bevindt u zich hier en deze partijen komen het meest overeen met uw voorkeur.

De verschillende manieren die VAAs gebruiken om het advies te berekenen, kunnen grote gevolgen hebben voor het advies dat de gebruiker krijgt. Kleinnijenhuis en Van Hoof (2008) laten zien dat slechts 43% van de mensen die de beide Nederlandse VAAs gebruikt, een vergelijkbaar advies ontvangt. Louwerse en Rosema (2011) vergeleken manieren om het advies te berekenen. Als het advies dat door *Stemwijzer* gegeven wordt volgens de methode van *Kieskompas* berekend wordt, blijkt maar liefst 90% van de gebruikers een ander advies te krijgen. Deze enorme verschillen laten zien dat er door gebruikers voorzichtig omgegaan moet worden met de verkregen adviezen.

Dit onderzoek zal zich richten op de vraag wat het effect van een advies van een VAA is op de uiteindelijke stem van een gebruiker. Daarnaast wordt er gekeken welk type gebruikers zich relatief het meest laat sturen. Aan de hand van een dataset samengesteld tijdens de Nederlandse verkiezingen in september 2012, zal een nieuwe manier om het effect van het advies te berekenen

uitgevoerd worden. Met de beschikbare data is een dynamische berekening gemaakt van de politieke voorkeur van de respondenten. Deze methode is objectiever dan eerder gebruikte manieren om de invloed van VAAs aan te tonen. In hoofdstuk 2 zal de methode verder toegelicht worden.

In het vervolg van het theoretische gedeelte zal gekeken worden naar de huidige staat van onderzoek naar VAAs. In eerder onderzoek zijn drie hoofdonderwerpen te onderscheiden. De invloed van VAAs op de kennis van en interesse in politiek van burgers, of VAAs de opkomst bij verkiezingen verhogen en wat de invloed van een VAA is op de stem van een gebruiker. De nadruk van dit onderzoek ligt op de invloed van het advies van een VAA op een gebruiker, maar voor de volledigheid zullen alle drie de onderwerpen besproken worden.

1.1 Wat is de invloed van VAAs op de kennis van en interesse in de politiek?

Onderzoek tot nu toe laat zien dat VAAs een positieve invloed hebben op de kennis en interesse van burgers in de politiek (Fivaz & Nadig, 2010). Niet alleen geeft een VAA informatie, het is een vertrekpunt van waaruit gebruikers verder gaan zoeken naar meer informatie. Van de gebruikers van de Duitse *Wahl-O-Mat* zegt 60% dat ze dankzij de VAA op zoek gaan naar extra informatie en 70% van de gebruikers discussieert met anderen over het verkregen advies (Marschall & Schmidt, 2010). Cijfers van de Zwitserse *Smartvote* laten hetzelfde beeld zien, 55% gaat op zoek naar meer informatie en 70% praat over hun advies met andere mensen (Ladner, 2012). Ook Mykkänen & Moring (2006) en Boogers (2006) komen tot vergelijkbare cijfers in Finland en Nederland. Onder jongeren in Finland en Zwitserland zijn VAAs zelfs de belangrijkste bron van informatie geworden (Ladner, 2012). Deze onderzoeken laten zien dat gebruikers in ieder geval zelf denken dat VAAs hun kennis van en interesse in de politiek vergroten.

1.2 Wat is de invloed van VAAs op de opkomst bij de verkiezingen?

Een andere vraag die de laatste jaren veel aandacht heeft gekregen is of VAAs de opkomst bij de verkiezingen verhogen. In veel Europese landen loopt de opkomst bij de verkiezingen steeds verder terug (Ladner, 2012; Garzia & Marschall, 2012). VAAs zouden een krachtig instrument kunnen zijn om dit tegen te gaan. Als VAAs inderdaad de kennis bij gebruikers verhogen, zullen deze ook eerder gemotiveerd zijn om te gaan stemmen. Niet genoeg kennis is immers een belangrijke reden voor mensen om niet te gaan stemmen (Delli, Carpini & Keeter, 1996).

De eerste conclusie na enkele jaren van onderzoek is dat VAAs inderdaad de opkomst bij de verkiezingen verhogen. Zo geeft 15,6% van de gebruikers van de Zwitserse *Smartvote* aan dat bij de verkiezingen in 2007 *Smartvote* de reden was om te gaan stemmen. Voor Finland lag dat percentage bij de verkiezingen in 2003 op ongeveer 20% (Mykkänen & Moring, 2006) en in Nederland bij de verkiezingen van 2006 op 11% (Boogers, 2006). Een kanttekening die hierbij gemaakt moet worden is dat deze resultaten gebaseerd zijn op zelfrapportages. Zelfrapportages zijn een onbetrouwbare manier om effecten te meten, vaak overschatten respondenten de invloed van VAAs (Ladner & Pianzola, 2011).

Een onderzoek dat wel niet-gebruikers meeneemt, is dat van Ruusuvirta en Rosema (2009). Zij vergelijken de opkomst tussen gebruikers van VAAs en niet-gebruikers met elkaar en komen tot de conclusie dat bij de verkiezingen van 2006 in Nederland VAAs de opkomst met maximaal 3% hebben verhoogd. In Zwitserland concluderen Fivaz en Nadig (2010) dat VAAs de opkomst bij de verkiezingen van 2007 met 5% verhoogd hebben. Bij Europese verkiezingen in 2009 bleek dat de kans om te gaan stemmen bij gebruikers van de VAA *EU Profiler* 14% hoger lag dan bij niet-gebruikers (Dinas, Trechsel & Vassil, 2011). VAAs lijken voor een hogere opkomst te zorgen, maar de verschillende resultaten laten ook zien dat het nog onduidelijk is hoe groot dit effect precies is.

1.3 Wat is de invloed van het advies op de uiteindelijke stem?

Op het moment is de invloed van het advies van de VAA op de uiteindelijke stem van de gebruiker tijdens de verkiezingen nog onduidelijk. Hoewel er verschillende onderzoeken naar dit onderwerp gedaan zijn, worden resultaten, vanwege de verschillende manier van meten en de verschillen tussen de VAAs zelf, voorzichtig geïnterpreteerd.

Veel onderzoek dat is verricht naar VAAs, baseert zich op zelfrapportages; mensen geven zelf aan wat ze denken dat de invloed is van een VAA. Zo geeft bij de verkiezingen in Zwitserland van 2007, 70% van de *Smartvote* gebruikers aan dat ze beïnvloed zijn door het advies. Van de gebruikers neemt 15% het advies letterlijk over. De andere 55% neemt het advies gedeeltelijk over (Ladner, Fivaz & Pianzola, 2012): bij de Zwitserse verkiezingen kunnen kiezers hun stem verdelen over verschillende partijen en kandidaten, op deze manier kunnen kiezers een advies ook gedeeltelijk overnemen. Ook bij de verkiezingen in 2011 denken gebruikers van de Zwitserse *Smartvote* in ieder geval zelf dat ze beïnvloed zijn door het advies, 66% geeft aan dat *Smartvote* invloed had op hun stem (Ladner, 2012).

De grote invloed van *Smartvote* in Zwitserland staat in schril contrast met bevindingen in de rest van Europa. In Duitsland geeft 6% van de gebruikers aan dat de *Wahl-O-Mat* een invloed heeft gehad op hun stem (Marschall, 2005), in Finland 10% (Mykkänen & Moring, 2006) en in Nederland geeft 15% aan hun stem veranderd te hebben na het advies van een VAA (Boogers, 2006). Walgrave, Van Aelst en Nuytemans (2008) komt bij een onderzoek onder gebruikers van de Belgische '*Doe de Stemtest!*' zelfs tot de conclusie dat de VAA nauwelijks invloed heeft. Van de respondenten zegt 8,2% te twijfelen over hun stem, maar slechts de helft hiervan zegt hun stem te gaan veranderen.

De verschillende onderzoeken laten een effect van VAAs zien, alleen de grootte van dit effect verschilt. Een mogelijke reden hiervoor is de methode die in deze onderzoeken gebruikt wordt, namelijk zelfrapportages. Gebruikers kunnen aangeven hoe groot ze zelf *denken* dat de invloed van

de VAA is. Dat deze manier niet altijd even betrouwbaar is blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van Walgrave et al. (2008). Eén derde van de groep respondenten die aangaf dat ze hun stem veranderd hadden na het advies, bleek dit helemaal niet gedaan te hebben. Ook blijkt dat mensen het advies dat ze hebben gekregen niet goed kunnen herinneren. Uit een steekproef, genomen na de Nederlandse verkiezingen van 2010, bleek dat 53,8% van de respondenten zich het ontvangen advies niet correct kon herinneren (Wall, Krouwel & Vitiello, 2012). Een andere beperking van de besproken onderzoeken is het gebruik van een non-random sample. Respondenten die de enquêtes over het gebruik van VAAs willen invullen, zijn misschien wel de gemotiveerde en enthousiaste gebruikers die sneller aangeven dat ze inderdaad beïnvloed zijn (Ladner & Pianzola, 2011).

Er is ook een aantal studies dat deze methodologische problemen heeft geprobeerd te voorkomen. Ruusuvirta en Rosema (2009) maken bijvoorbeeld gebruik van een random steekproef van gebruikers en niet-gebruikers. Ook benaderen zij de respondenten op twee verschillende momenten, zowel voor als na de verkiezingen. Op deze manier wordt geprobeerd het 'herinneringseffect' onder controle te houden. Ruusuvirta en Rosema (2009) komen tot de conclusie dat zwevende kiezers zich in de helft van de gevallen laten leiden door het advies van de VAA, terwijl een VAA gebruiker met een uitgesproken politieke voorkeur het advies over het algemeen negeert. Toch heeft een advies dat niet in lijn ligt met de voorkeur van de gebruiker wel een effect. In de groep gebruikers die hun stem bevestigd zag door de VAA, veranderde 9% van stem, terwijl in de groep gebruikers die hun stem niet bevestigd zag, 27% van stem veranderde. Mensen die van stem veranderen kiezen vaak voor de geadviseerde partij, maar bijna net zoveel mensen kiezen voor een andere, niet geadviseerde, partij. Een advies, dat niet overeenkomt met de voorkeur die een gebruiker vooraf had, heeft zo twee effecten: het verkleint de kans om op de partij te stemmen die van te voren de voorkeur van de gebruiker had, én het vergroot de kans dat de gebruiker stemt op de partij die door de VAA geadviseerd wordt.

De conclusies van Ruusuvirta en Rosema (2009) komen niet geheel overeen met Wall et al. (2012). Ook Wall et al. (2012) komen tot de conclusie dat 'verrassendheid' van het advies een belangrijke voorspeller is van de mate waarin mensen zich laten beïnvloeden, maar een verrassend advies wordt volgens Wall et al. (2012) juist niet opgevolgd. Als het advies verenigbaar is met de voorkeuren van de gebruiker, zal het advies sneller geaccepteerd worden dan als het advies niet aansluit bij de politieke voorkeuren van de gebruiker. In het onderzoek van Wall et al. (2012) is gebruikt gemaakt van zogenaamde 'log files'. In deze log files staan onder andere het verkregen advies en de 'propensity to vote' (PTV), een schaal waarop de gebruiker aangeeft hoe waarschijnlijk het is dat ze op een bepaalde partij gaan stemmen. Dit is een veel gebruikte manier om politieke voorkeuren te meten (Van der Eijk, Van der Burg, Kroh & Franklin, 2006). De resultaten van Wall et al. (2012) sluiten aan bij het 'resonance model' van Iyengar en Simon (2000). Boodschappen die overeenkomen met eigen opvattingen zullen sneller geaccepteerd worden, terwijl boodschappen, die tegenstrijdig zijn met de opvattingen van de ontvanger hiervan, bestreden zullen worden.

Het onderzoek van Wall et al. (2012) gebruikt het werkelijke advies dat de gebruiker heeft ontvangen en maakt geen gebruik van zelfrapportages. Dit maakt het onderzoek methodologisch sterker dan onderzoeken waarin respondenten wordt gevraagd welke partij ze geadviseerd hebben gekregen. Wall et al. (2012) gebruiken de PTV om de respondenten in twee groepen in te delen. Zij kijken of de partij waarop gestemd is een PTV-score van 6 of hoger of een 5 of lager had. Bij een score van 6 of hoger was het advies niet verrassend, bij een 5 of lager was het wel verrassend. Deze manier van berekenen is eendimensionaal en doet geen recht aan de partijvoorkeuren van een individuele kiezer. Zo zou een respondent een PTV-score van 6 kunnen hebben bij de PvdA, maar tegelijkertijd ook een 9 bij GroenLinks. Een advies en stem voor de PvdA zou dan, vergeleken met GroenLinks, alsnog verrassend zijn. Deze nuance verdwijnt in de gebruikte methode.

Samenvattend laat de huidige staat van onderzoek zien dat er op dit moment nog geen uitsluitend gegeven kan worden over de invloed van een VAA-advies op de stem van een gebruiker. De verschillende methodologische problemen zorgen voor moeilijk vergelijkbare resultaten. Waar vooral in Zwitserland een zeer grote invloed van VAAs wordt gevonden, lijkt de invloed van VAAs in de rest van Europa een stuk minder groot te zijn. Verder is het moeilijk om een causaal verband tussen advies en stem aan te tonen. Dat een kiezer van stem verandert, kan ook andere oorzaken hebben.

1.4 Wie laten zich het meest beïnvloeden door een VAA?

Eerder onderzoek heeft zich gericht op de invloed van het advies op de stem van gebruikers, maar ook op de kenmerken die een rol spelen bij de mate van beïnvloeding door een VAA. Er worden demografische, situationele en persoonlijke kenmerken onderscheiden.

Een demografisch kenmerk dat invloed heeft is de leeftijd van mensen. Het is te verwachten dat jonge mensen, die nog weinig in aanraking zijn geweest met de politiek, zich meer laten leiden door een advies (Ruusuvirta & Rosema, 2009). Dit blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van Ladner (2012). In dit onderzoek is aan de hand van zelfrapportages onderzocht wat voor type mensen zich meer laten beïnvloeden door het advies van de VAA. Het blijkt dat dit inderdaad jonge mensen zijn. Verder spelen geslacht en opleiding een rol. Mannen zijn over het algemeen meer geïnteresseerd en betrokken bij politiek en zullen zich minder laten beïnvloeden door een VAA (Ladner, 2012). Ladner (2012) verwacht ook dat hoogopgeleide mensen zich minder laten beïnvloeden door een advies. Hij stelt dat hoogopgeleide mensen zich kritischer zullen opstellen bij het verwerken van het advies. Zijn resultaten zijn dan ook opvallend te noemen, uit het onderzoek blijken juist de gemiddeld opgeleide respondenten het minst beïnvloed te worden, terwijl hoogopgeleide respondenten aangeven meer beïnvloed te zijn.

Naast demografische kenmerken zijn er ook situationele kenmerken die van invloed kunnen zijn. Zekerheid is een kenmerk waarvan verwacht wordt dat het een rol speelt. In het geval van VAAs, zullen mensen die zeker zijn van hun politieke voorkeuren zich waarschijnlijk minder aantrekken van het advies van de VAA. Mensen die zeker zijn over hun stem laten zich minder snel beïnvloeden door berichten die tegenstrijdig zijn met hun attitude (Bassili, 1996). Aan de andere kant zullen zwevende kiezers, die nog geen specifieke partijvoorkeur hebben, zich meer laten beïnvloeden door een VAA. In het onderzoek van Ruusuvirta en Rosema (2009) blijkt inderdaad dat bijna de helft van de zwevende kiezers het advies van de VAA opvolgt. Ladner (2012) komt tot dezelfde conclusie. Verder speelt hoe verrassend een advies is, een rol in de mate van beïnvloeding. Waar Ruusuvirta en Rosema (2009) concluderen dat een verrassend advies de kans vergroot om van stem te veranderen, komen Wall et al. (2012) tot de conclusie dat een verrassend advies juist niet opgevolgd wordt en mensen meer op hun politieke voorkeur vertrouwen.

Verder zijn er ook persoonskenmerken die een rol kunnen spelen bij de mate van beïnvloeding. Een persoonskenmerk dat van invloed kan zijn, is politieke interesse. Mensen met een hoge politieke interesse zijn beter op de hoogte en meer betrokken bij de politiek. Ze hebben meer kennis over politiek en zullen zich hierdoor minder laten leiden door een advies van een VAA. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat dit inderdaad het geval is. Dumont en Kies (2012) onderzochten, met behulp van data van de Luxemburgse *Smartvote*, verschillende kenmerken die eventuele vatbaarheid voor een advies kunnen voorspellen. Uit hun onderzoek blijkt dat mensen die geïnteresseerd zijn in politiek meer gebruikmaken van VAAs, maar zich hierdoor minder laten beïnvloeden. Dit resultaat komt overeen met Ladner (2012), die aantoont dat gebruikers met minder politieke interesse zich meer laten beïnvloeden door de VAA.

Ook de sterkte van de attitudes van mensen kan een belangrijke rol spelen bij de mate van beïnvloeding. Mensen met sterke attitudes laten zich minder beïnvloeden door meningen van buitenaf (Bassili, 1996). De 'Need for Cognition' (NFC) die mensen hebben, is een indicator van de sterkte van een attitude. De 'Need for Cognition' is de mate waarin mensen het leuk vinden om na te denken (Bassili, 1996; Petty & Wegener, 1999). Het is te verwachten dat bij een hoge NFC, mensen meer en langer hebben nagedacht over hun politieke voorkeuren. Ook zullen mensen met een hoge NFC meer informatie willen hebben en niet direct tevreden zijn na het advies van een VAA. Mensen met een lage NFC zijn eerder tevreden en zullen een advies waarschijnlijk sneller overnemen.

Verder zou 'political efficacy' invloed kunnen hebben op de mate van beïnvloeding door het advies van een VAA. 'Political efficacy' wordt gezien als een belangrijk kenmerk van betrokkenheid bij de politiek (Aish & Jöreskog, 1990). Zo hebben mensen met hoge political efficacy vertrouwen in de overheid en hebben ze het idee dat hun acties een positieve invloed hebben. 'Political efficacy' heeft zowel een interne als een externe component. Bij externe 'political efficacy' gaat het over het geloof van de burger in de betrouwbaarheid en de verantwoordelijkheid van de overheid. Interne 'political efficacy' heeft betrekking op de persoon zelf, is men in staat om de politiek te begrijpen en hier aan deel te nemen (Kaid, Mitchell, McKinney & Tedesco, 2007).

Mensen hebben verschillende redenen om een VAA te gebruiken. Dit kan van invloed zijn op de mate waarin zij zich laten leiden door het advies van de VAA. Gebruikers die de intentie hebben om actief informatie te verzamelen over de verkiezingen, zullen deze informatie ook sneller vinden en gebruiken om hun stem te bepalen (Farnsworth & Owen, 2004). Aan de andere kant zullen mensen die een VAA niet zien als een serieuze test, ook minder met het advies doen. Ook de kennis die de gebruiker opdoet bij het invullen van een VAA kan van invloed zijn. Als de politieke kennis van de gebruiker vergroot wordt, is de kans groter dat het advies van de VAA wordt opgevolgd.

1.5 Onderzoeksvraag en hypothesen

Dit onderzoek zal zich richten op de vraag in welke mate gebruikers zich door een advies van een VAA laten beïnvloeden.

De verwachting bij dit onderzoek is dat demografische factoren een rol zullen spelen. Zo zullen jongeren zich meer laten leiden door het advies van de VAA dan oudere mensen. Ook wordt verwacht dat laag opgeleide mensen zich meer laten leiden door het advies van de VAA dan hoger opgeleide mensen. Daarnaast is de verwachting dat vrouwen zich meer zullen laten beïnvloeden dan mannen.

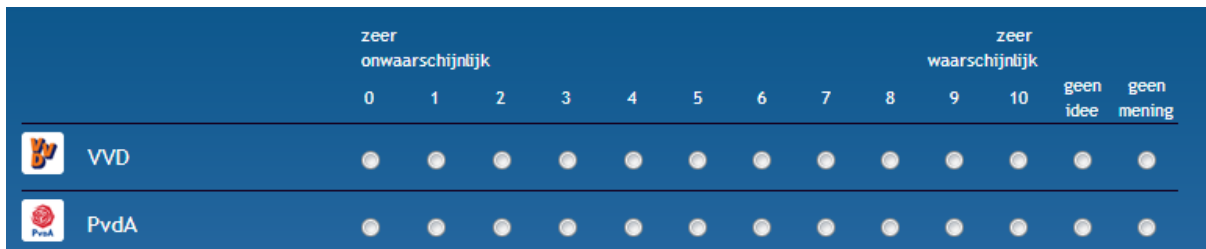
Er zijn twee situationele kenmerken meegenomen waarvan verwacht wordt dat ze een rol zullen spelen bij de mate van beïnvloeding. Mensen die nog niet zeker zijn van hun stem, zullen zich meer laten beïnvloeden dan mensen die al zeker zijn van hun stem. Gebruikers die een advies ontvangen dat niet overeen komt met hun verwachtingen, zullen zich meer laten leiden door hun politieke voorkeur en niet door de VAA.

Tot slot zijn er vijf persoonskenmerken waarvan wordt verwacht dat ze invloed hebben op de mate van beïnvloeding. Mensen met een lage politieke interesse of een lage 'political efficacy' zullen zich meer door het advies laten beïnvloeden dan mensen met een hoge politieke interesse of 'political efficacy'. Daarnaast zou ook 'need for cognition' een rol kunnen spelen, mensen met een hoge 'need for cognition' zullen zich minder door het advies laten beïnvloeden en zich meer laten leiden door hun eigen politieke voorkeur. Gebruikers die daarentegen het idee hebben dat ze kennis hebben opgedaan dankzij de VAA, zullen zich hierdoor meer laten leiden door de VAA. Verder is ook te verwachten dat de reden waarom mensen een VAA gebruiken een voorspeller is van de mate waarin ze zich laten leiden door het advies van de VAA.

2. Methode & Data

2.1 Dataverzameling

De data van dit onderzoek zijn afkomstig van de Nederlandse VAA *Kieskompas*. Vanaf de lancering van de site op 16 augustus tot de dag van de verkiezingen op 12 september 2012 is er van elke gebruiker een 'log file' gecreëerd. Hierin zijn demografische gegevens, de antwoorden op de stellingen en het advies opgenomen van elke gebruiker. Voordat de gebruiker het advies ontving, werden er 'propensity to vote' (PTV) vragen gesteld. Bij deze vragen vulden gebruikers voor elke partij op een schaal van 0 (zeer onwaarschijnlijk) tot 10 (zeer waarschijnlijk) in hoe groot de kans is dat ze op een bepaalde partij gaan stemmen (Figuur 1).

Figuur 1: voorbeeld van twee 'propensity to vote' vragen.

Na het advies verscheen er een pop-up met daarin een aantal aanvullende vragen over de stemkeuze van de gebruiker en de vraag of ze mee wilden werken aan een vervolgonderzoek. In dit vervolgonderzoek, gehouden na de verkiezingen, werd gebruikers via e-mail een enquête voorgelegd, waarin ze onder andere moesten aangeven op welke partij ze gestemd hadden. In totaal hebben 7496 mensen hieraan meegewerkt.

Uit de enquête zijn zowel de onafhankelijke als de afhankelijke variabelen gedestilleerd. In het vervolg van de methode wordt gekeken naar de samenstelling van de gebruikte sample en hoe de afhankelijke en onafhankelijke variabelen zijn geconstrueerd.

2.2 Respondenten

In Tabel 1 is de samenstelling van de gebruikte sample in dit onderzoek te zien. Om te kijken of de respondenten verschillen van gebruikers van *Kieskompas*, is er met een one sample chi-kwadraattoets bekeken of de sample, die het vervolgonderzoek invulde, representatief is voor de gebruikers van *Kieskompas*. Uit Tabel 1 blijkt dat respondenten van het vervolgonderzoek en de gebruikers van *Kieskompas* qua geslacht ($\chi^2 (1) = 4.22, p < 0.001$), leeftijd ($\chi^2 (2) = 3.45, p < 0.001$) en opleiding ($\chi^2 (2) = 55.02, p < 0.001$) van elkaar verschillen. In de sample zitten meer mannen, meer ouderen en meer laag en hoog opgeleide mensen. Ook hoe zeker gebruikers al over hun stem waren, verschilde tussen de twee groepen ($\chi^2 (3) = 5.17, p < 0.001$). De respondenten die hebben meegewerkt aan dit onderzoek zijn dus niet representatief voor de gebruikers van *Kieskompas*. Hierdoor kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden naar alle gebruikers van *Kieskompas*. Toch kan dit onderzoek, dankzij de grote aantallen respondenten, een serieuze bijdrage leveren aan het onderzoek naar VAAs.

Tabel 1: Samenstelling respondenten vervolgonderzoek in vergelijking met gebruikers *Kieskompas*

	Gebruikers	Respondenten
	<i>Kieskompas</i>	vervolgonderzoek
Man	306153 (59%)	4139 (72,4%)
Vrouw	212587 (41%)	1581 (27,6%)
18-34	217118 (42,3%)	1031 (17,9%)
35-54	209160 (40,7%)	2141 (37,2%)
55+	87953 (17,1%)	2590 (44,9%)
Laag opgeleid	36146 (7,1%)	458 (8,0%)
Gemiddeld opgeleid	170174 (33,5%)	1659 (28,9%)
Hoog opgeleid	302463 (59,4%)	3616 (63,1%)
Zeker van stem	90978 (17,7%)	2276 (39,5%)
Twijfel over stem	249945 (48,6%)	2800 (48,5%)
Weet stem nog niet	169625 (33%)	673 (11,7%)
Gaat niet stemmen	3781 (0,74%)	20 (0,30%)

2.3 Operationalisatie afhankelijke variabelen

In dit onderzoek wordt geprobeerd een beeld te krijgen van de invloed van het advies van de VAA op de stem. Voor elke gebruiker is zowel de subjectieve als de objectieve invloed van de VAA berekend. De invloed van de VAA is op een subjectieve manier gemeten. Dit is gedaan aan de hand van de volgende stelling:

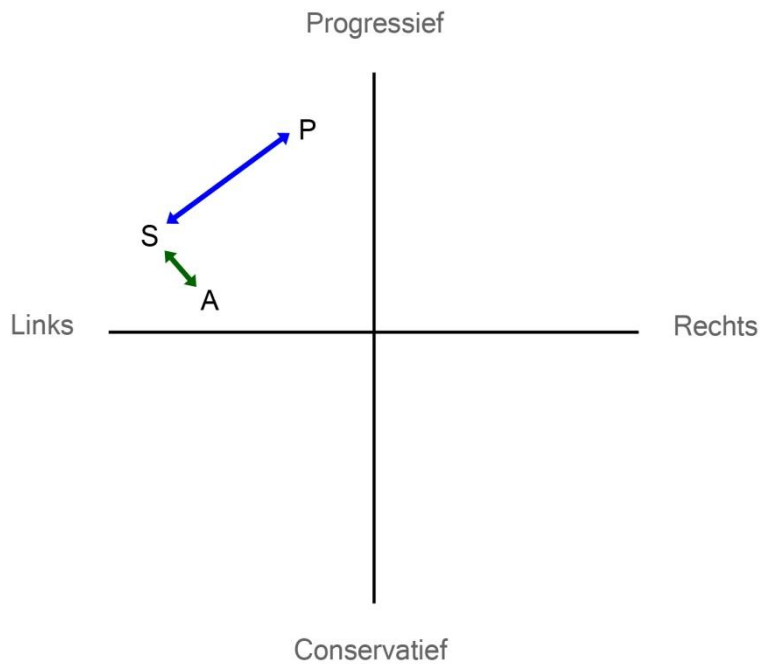
Wat is volgens u de rol van Kieskompas in het bepalen van uw stem? Het gebruik van Kieskompas:

- 0 heeft mij aan het twijfelen gebracht over mijn partijvoorkeur*
- 0 heeft mijn partijvoorkeur niet beïnvloed*
- 0 heeft mijn partijvoorkeur bevestigd*
- 0 heeft mijn partijvoorkeur bepaald*

Deze stelling meet of respondenten denken dat ze beïnvloed zijn, wat overeenkomt met de eerdere zelfrapportages van bijvoorbeeld Ladner (2012). Op basis van de antwoorden van de respondenten zijn er twee groepen gemaakt, een groep die aangaf beïnvloed te zijn door *Kieskompas* en een groep die aangaf dit niet te zijn. In de eerste groep zaten respondenten die dankzij *Kieskompas* twijfelden over hun partijvoorkeur of hun partijvoorkeur bepaald zagen door *Kieskompas*. De groep die aangaf niet beïnvloed te zijn bestond uit gebruikers die hun partijvoorkeur bevestigd zagen of niet beïnvloed waren.

Naast de subjectieve invloed van *Kieskompas*, is ook de invloed van *Kieskompas* op een objectieve manier berekend. *Kieskompas* werkt met twee assen, een links/rechts schaal (x-as) en een progressief/conservatief schaal (y-as). Als gebruikers hun advies ontvangen, verschijnt dit assenstelsel. De antwoorden van de respondent worden vergeleken met de antwoorden van de politieke partijen en aan de hand daarvan wordt een coördinaat voor de gebruiker berekend. De gebruiker kan zien welke partijen het dichtst bij staan en de meeste overeenkomst vertonen met de eigen positie in het politieke landschap.

Voor elke gebruiker zijn drie coördinaten uitgerekend die te plaatsen zijn in het assenstelsel van *Kieskompas*: de politieke voorkeur van de gebruiker vóór het advies(P), het advies van de VAA(A) en de uiteindelijke stem(S). Voor zowel de x- as, de y-as en voor de twee assen gecombineerd zijn deze coördinaten uitgerekend. In figuur 2 is een schematische weergave van het assenstelsel en de berekening te zien. Uiteindelijk gaat het om welke afstand groter is: die tussen het advies en de uiteindelijke stem of die tussen de politieke voorkeur vooraf en de uiteindelijke stem.

Figuur 2: schematische weergave assenstelsel *Kieskompas*. A= Advies S = Stem P = politieke voorkeur vooraf

De politieke voorkeur van de gebruiker voor het advies is berekend aan de hand van de PTV. De gebruikers hebben voor elke partij op een 11-puntsschaal aangegeven hoe waarschijnlijk het is dat men op die partij zou stemmen. Elke PTV score is vermenigvuldigd met het coördinaat van de betreffende partij. Deze coördinaat is te plaatsen in het assenstelsel van *Kieskompas*. De coördinaten van alle partijen zijn te vinden in bijlage 1.

Stel een gebruiker geeft het CDA een 8 en bij de VVD een 2. De coördinaat van het CDA op de x-as is 0.93 en van de VDD is de coördinaat 1.64. Op de x-as zou de berekening er dan als volgt uitzien.

$$8 * 0,93 = 7,44$$

$$2 * 1,64 = 3,28$$

De gebruiker krijgt in totaal elf scores, voor elke partij één. Deze scores worden bij elkaar opgeteld en gedeeld door de bij elkaar opgetelde PTV scores van alle partijen. Op deze manier ontstaat een coördinaat die in het assenstelsel te plaatsen is. De coördinaten van het advies en de stem hoeven niet berekend te worden, deze zijn direct te plaatsen in het assenstelsel.

Vervolgens is berekend of de gebruiker zich meer door het advies of door zijn eigen politieke voorkeur heeft laten leiden. Dit is gedaan door te kijken welke afstand tussen de coördinaten groter was, die tussen de PTV en de stem van de gebruiker of tussen het advies en de stem van de gebruiker.

$$(ptv - stem) - (advies - stem)$$

$$0,03 - 0,43 = -0,40.$$

De score die hier uitkomt, is een indicatie in hoeverre de gebruiker zich door het advies heeft laten leiden. Is deze negatief, dan heeft de gebruiker zich meer laten leiden door zijn eigen politieke voorkeur. Is de score positief, dan heeft de gebruiker zich meer laten leiden door het advies van *Kieskompas*.

Uiteindelijk levert dit vier afhankelijke variabelen op: een subjectieve meting van de invloed van *Kieskompas*, een score op de x-as, een score op de y-as en een score voor deze twee assen gecombineerd.

2.4 Operationalisatie onafhankelijke variabelen

De onafhankelijke variabelen waarmee de invloed van de VAA voorspeld wordt, zijn gemeten in de pop-up na het advies en in het vervolgonderzoek via de e-mail. Er zijn zowel demografische, persoons- als situationele kenmerken gemeten. Een overzicht van de relevante stellingen is te vinden

in Bijlage 2.

Er zijn drie demografische kenmerken meegenomen: geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Om de resultaten van dit onderzoek te kunnen vergelijken met eerder onderzoek, zijn leeftijd en opleidingsniveau net zo gecodeerd als in het onderzoek van Ladner (2012). Leeftijd is opgedeeld in drie groepen, 18-34, 35-54 en 55+. Opleidingsniveau is opgedeeld in laagopgeleide mensen, gemiddeld opgeleide mensen en hoogopgeleide mensen.

Naast demografische kenmerken zijn er ook twee situationele kenmerken te onderscheiden. Dit zijn de zekerheid van de stem en de verrassendheid van het advies. Persoonskenmerken die worden meegenomen in dit onderzoek zijn politieke interesse, 'political efficacy' en 'need for cognition'. Voor elk kenmerk heeft de gebruiker één stelling beantwoord op een 5-puntsschaal die liep van helemaal mee oneens tot helemaal mee eens. Ook de reden voor gebruik van de VAA is een persoonskenmerk. Tot slot is de kennis die een gebruiker had opgedaan door het gebruiken van de VAA een onafhankelijke variabele. Deze is gemeten aan de hand van vier stellingen. Deze vier stellingen hadden samen een hoge betrouwbaarheid ($\alpha=0.74$) en zijn samengevoegd tot één variabele: kennis verkregen door *Kieskompas*.

2.5 Regressieanalyses

Deze verschillende variabelen worden gebruikt om vier regressieanalyses uit te voeren. Met de regressieanalyses wordt gekeken naar de invloed van het advies van *Kieskompas* en wie zich hierdoor meer laten beïnvloeden. In elke analyse zijn eerst de variabelen *geslacht*, *leeftijd* en *opleiding* ingevoerd. In model twee zijn daar *zekerheid* en *verrassendheid van het advies* aan toegevoegd. Bij de laatste stap komen hier *politieke interesse*, *reden voor gebruik Kieskompas*, *'political efficacy'*, *'need for cognition'* en *kennis verkregen dankzij Kieskompas* bij. Voor de subjectieve invloed is een binaire regressieanalyse uitgevoerd, omdat de afhankelijke variabele een binaire variabele is. Voor de

objectieve invloed worden lineaire regressieanalyses uitgevoerd, één voor de invloed van Kieskompas in het gehele assenstelsel, één voor de invloed op de x-as en één voor de invloed op de y-as. Deze worden los van elkaar bekeken, om te kijken of er nog verschillen zijn in de mate van beïnvloeding door de VAA op de links/rechts schaal of de progressief/conservatief schaal.

3. Resultaten

3.1 Subjectieve invloed *Kieskompas*

De subjectieve invloed van *Kieskompas* is geanalyseerd aan de hand van een binaire regressieanalyse. Er zijn twee groepen te onderscheiden, een groep die wel beïnvloed zegt te zijn en een groep die niet beïnvloed zegt te zijn. In de eerste groep zaten respondenten die dankzij *Kieskompas* twijfelden over hun partijvoorkeur of hun partijvoorkeur bepaald zagen door *Kieskompas*. De groep die aangaf niet beïnvloed te zijn bestond uit gebruikers die hun partijvoorkeur bevestigd zagen of niet beïnvloed waren. De getallen in Tabel 2 zijn logits en met behulp van het statistische softwareprogramma MLWIN worden deze omgerekend naar procenten.

In de groep die als uitgangspositie genomen is², is de constante negatief (-6.035). Als de constante omgerekend wordt naar procenten, is te zien dat slechts 0,23% van deze groep denkt beïnvloed te zijn. Nu wordt er gekeken naar in hoeverre demografische, situationele en persoonskenmerken van invloed zijn.

In Tabel 2 is te zien dat demografische factoren slechts 2% van de variantie verklaren. Zo hebben verschillen in leeftijd en opleiding geen effect. Geslacht heeft wel invloed, zo worden vrouwen ten opzichte van de uitgangspositie, mannen, meer beïnvloed door het advies ($b_{\text{vrouw}} = 1.22$, wald = 3.81, $p = 0.049$). Voor elke groep zou uitgerekend kunnen worden hoeveel procent denkt beïnvloed te zijn.

² Mannen, 18-34, laag opgeleid, zeker van hun stem, die een niet verrassend advies ontvingen en de VAA gebruikten om meer inzicht te krijgen in de standpunten van politieke partijen.

Omdat dit onoverzichtelijk zou worden, is alleen aan het einde van deze paragraaf uitgerekend welke groep zichzelf het meest beïnvloed vindt.

Tabel 2: Subjectieve invloed van het advies van *Kieskompas* (N=5054) (logits)

	Demografische kenmerken	Situationele kenmerken	Persoonskenmerken
Constante	-1.719* (0.182)	-4.012* (0.247)	-6.035* (0.524)
Geslacht: vrouw^a	0.544* (0.090)	0.346* (0.095)	0.199* (0.101)
Leeftijd: 35-54^b	-0.048 (0.120)	-0.154 (0.127)	-0.012 (0.132)
Leeftijd: 55+^b	-0.222 (0.121)	-0.370* (0.129)	-0.088 (0.136)
Opleidingsniveau: gemiddeld^c	-0.200 (0.163)	-0.130 (0.173)	-0.090 (0.178)
Opleidingsniveau: hoog^c	-0.387* (0.154)	-0.153 (0.164)	-0.097 (0.170)
Zekerheid: Twijfel^d		1.791* (0.147)	1.432* (0.152)
Zekerheid: Weet niet^d		2.346* (0.169)	1.822* (0.184)
Verrassendheid: Redelijk^e		1.024* (0.124)	1.019* (0.127)
Verrassendheid: Nauwelijks^e		1.589* (0.170)	1.722* (0.177)
Verrassendheid: niet overeen^e		1.260* (0.196)	1.449* (0.206)
Verrassendheid: Geen verwachtingen^e		1.233* (0.159)	1.392* (0.168)
Politieke interesse			-0.076 (0.063)
Gebruik: controleren stem^f			-0.168 (0.139)
Gebruik: uitzoeken van stem^f			0.450* (0.149)
Gebruik: als leuke test^f			-0.685* (0.172)
Political efficacy			0.114 (0.059)
Need for Cognition			-0.077 (0.068)
Kennis dankzij <i>Kieskompas</i>			0.736* (0.072)
R² (%)	2.0	19.2	26.0

^a referentiecategorie: mannen ^b referentiecategorie: 18-34 ^c referentiecategorie: laag ^d referentiecategorie: ik weet al zeker

^e referentiecategorie: goed overeen met verwachtingen ^f referentiecategorie: meer inzicht in standpunten * p < 0.05

Situationele kenmerken hebben een grotere invloed op de mate van beïnvloeding, maar liefst 17,2% van de variantie is hiermee te verklaren (zie Tabel 2). Zo zijn mensen die zeker zijn van hun stem, minder beïnvloed door *Kieskompas* dan mensen die nog twijfelden of nog niet wisten op welke partij ze gingen stemmen. Opvallend is bovendien dat gebruikers die een advies ontvingen dat ze verwachten hadden, zich minder laten leiden door de VAA. Mensen die een advies ontvingen dat minder goed overeen kwam met hun verwachtingen, lieten zich meer beïnvloeden door de VAA (in alle gevallen; $b = < 5.60$, $wald < 94.27$, $p < 0.001$).

Bij de persoonskenmerken had alleen de reden dat mensen gebruik maakten van de VAA invloed. De uitgangscategorie zijn de gebruikers die de VAA gebruiken om meer inzichten te krijgen in de standpunten van de politieke partijen. Gebruikers die een VAA gebruiken om te bepalen op welke partij ze willen stemmen, laten zich meer leiden door de VAA ($b_{\text{uitzoekenstem}} = 1.57$, $\text{wald} = 9.04$, $p = 0.003$), terwijl gebruikers die de VAA slechts als een leuke test zien, zich minder van het advies van de VAA aantrekken ($b_{\text{leuke test}} = 0.50$, $\text{wald} = 15.85$, $p < 0.001$).

Met het model wordt 26% van de variantie voorspeld (zie Tabel 2). De groep die zich het meest laat beïnvloeden door het advies van *Kieskompas* zijn dit vrouwen, die nog niet weten op welke partij ze gaan stemmen, een advies ontvangen dat niet overeenkomt met hun verwachtingen, die de VAA gebruiken om hun stem uit te zoeken en het idee hebben dat ze dankzij de VAA meer weten over de verkiezingen. Als de logits uit het model worden omgerekend naar procenten zegt 82,7% van de mensen in deze groep beïnvloed te zijn door de VAA.

3.2 Objectieve invloed van *Kieskompas*

Naast de subjectieve invloed is er gekeken naar de objectieve invloed van *Kieskompas*. Een regressieanalyse over de x- en y-as gecombineerd, met daarin de objectieve invloed van *Kieskompas*, laat zien dat gebruikers meer vertrouwen op hun eigen politieke voorkeur dan op het advies van de VAA. De negatieve constante (-0.155) in Tabel 3 laat dit zien.

Demografische kenmerken verklaren bij de objectieve meting meer variantie dan bij de subjectieve meting (3,5% tegenover 2,0%). Ten opzichte van mannen, laten vrouwen zich minder leiden door het advies ($b_{\text{vrouw}} = -0.046$, $t = -3.16$, $p = 0.002$). Dit is in tegenspraak met de subjectieve data. In vergelijking met jongeren laten mensen in de leeftijdscategorie 35-54 ($b_{35-54} = -0.042$, $t = -2.10$, $p = 0.036$) en ouderen ($b_{55+} = -0.128$, $t = -6.20$, $p < 0.001$) zich ook meer leiden door hun politieke voorkeur dan door het advies van *Kieskompas*. Ook opleidingsniveau speelt een rol. Hoog opgeleiden

laten zich, verrassend genoeg, meer leiden door het advies van *Kieskompas* dan laag opgeleide mensen of mensen met een gemiddeld opleidingsniveau ($b_{\text{hoog}} = 0.132$, $t = 4.96$, $p < 0.001$).

Tabel 3: Regressiemodel dat de invloed van het advies voorspelt op de links/rechts schaal en progressief/conservatief schaal gecombineerd. (N=4805)

	Demografische kenmerken	Situationele kenmerken	Persoonskenmerken
Constante	-0.122*(0.034)	-0.068 (0.036)	-0.155*(0.078)
Geslacht: vrouw^a	-0.058*(0.017)	-0.057*(0.017)	-0.053*(0.017)
Leeftijd: 35-54^b	-0.066*(0.022)	-0.051*(0.022)	-0.045*(0.022)
Leeftijd: 55+^b	-0.175*(0.021)	-0.144*(0.021)	-0.134*(0.022)
Opleidingsniveau: gemiddeld^c	0.058 (0.031)	0.046 (0.031)	0.047 (0.031)
Opleidingsniveau: hoog^c	0.173*(0.029)	0.148*(0.029)	0.144*(0.029)
Zekerheid: Twijfel^d		0.065*(0.016)	0.067*(0.017)
Zekerheid: Weet niet^d		0.050 (0.026)	0.054 (0.028)
Verrassendheid: Redelijk^e		-0.110*(0.017)	-0.109*(0.017)
Verrassendheid: Nauwelijks^e		-0.225*(0.030)	-0.217*(0.031)
Verrassendheid: niet overeen^e		-0.323*(0.034)	-0.313*(0.034)
Verrassendheid: Geen verwachtingen^e		-0.175* (0.026)	-0.168* (0.027)
Politieke interesse			0.001 (0.010)
Gebruik: controleren stem^f			0.018 (0.024)
Gebruik: uitzoeken van stem^f			0.043 (0.029)
Gebruik: als leuke test^f			0.052 (0.025)
Political efficacy			-0.017 (0.010)
Need for Cognition			-0.006 (0.011)
Kennis dankzij <i>Kieskompas</i>			0.029* (0.010)
R² (%)	3.5	6.6	6.9

^a referentiecategorie: mannen ^b referentiecategorie: 18-34 ^c referentiecategorie: laag ^d referentiecategorie: ik weet al zeker

^e referentiecategorie: goed overeen met verwachtingen ^f referentiecategorie: meer inzicht in standpunten * $p < 0.05$

Er zijn twee situationele kenmerken die een rol spelen: zekerheid van de stem en verrassendheid van het advies. Gebruikers die nog twifelen over hun stem laten zich meer leiden door het advies dan gebruikers die al zeker waren van hun stem ($b_{\text{twijfel}} = 0.064$, $t = 4.03$, $p < 0.016$). Daarnaast lijkt de mate waarin het advies overeen kwam met de verwachtingen van de gebruiker een grote invloed te hebben. Een gebruiker die een advies ontving dat nauwelijks of niet overeenkwam met de verwachtingen vooraf, laat zich veel meer leiden door de eigen politieke voorkeur. Ook gebruikers zonder verwachtingen en gebruikers waarbij het advies redelijk overeenkwam met verwachtingen laten zich toch meer leiden door hun politieke voorkeur (in alle gevallen; $b = < -0.097$, $t = < -6.33$, $p < 0.001$). Een vergelijking met de subjectieve data laat zien dat de invloed van de zekerheid van de

stem overeenkomt met de objectieve meting. Bij verrassend advies denken mensen dat ze zich hierdoor laten beïnvloeden, maar uit de objectieve meting blijkt dat dit juist niet het geval is, bij een verrassend advies vertrouwen ze meer op hun politieke voorkeur.

Er is maar één persoonskenmerk dat invloed heeft. Mensen die dankzij *Kieskompas* meer kennis hebben vergaard over de verkiezingen, laten zich meer leiden door het advies van *Kieskompas* ($b_{\text{kennis}} = 0.044$, $t = 2.94$, $p = 0.003$). De andere persoonskenmerken hebben geen invloed.

Uiteindelijk voorspelt dit model 6,9% van de variantie (zie Tabel 3) in het assenstelsel van *Kieskompas*.

3.3 Invloed van *Kieskompas* op de links/rechts schaal

Naast de invloed van het advies van *Kieskompas* op de stem van een gebruiker, is het ook interessant om te kijken of gebruikers op één van de twee assen zich meer of minder laten beïnvloeden. Zo zouden respondenten op de links/rechts schaal zich wel kunnen laten sturen door het advies, maar zich op de progressief/conservatief schaal minder laten beïnvloeden. Dit wordt bekeken door twee losse regressieanalyses uit te voeren, voor beide assen één.

Tabel 4 geeft een overzicht van de mate van beïnvloeding op de x-as, de links/rechts schaal. Tabel 4 laat zien dat de constante negatief is (-0.148), wat aangeeft dat gebruikers zich op de links/rechts schaal zich meer laten leiden door hun eigen politieke voorkeuren. Dit ligt in lijn met het beeld dat te zien was in het assenstelsel als geheel.

Tabel 4 laat verder zien dat demografische kenmerken van gebruikers een beperkte rol spelen ($R^2 = 0.9\%$). Een demografisch kenmerk dat wel invloed heeft is leeftijd. De groep respondenten van 55+ laat zich nog minder beïnvloeden door *Kieskompas* dan jonge mensen en mensen van gemiddelde

leeftijd ($b_{55+} = -0.062$, $t = -2.98$, $p = 0.003$). Uit Tabel 4 blijkt dat de sturing van *Kieskompas* voor de groep 55+ -0.046 is ten opzichte van de constante, wat een totale sturing van -0.194 geeft. Ouderen laten zich dus nog meer leiden door hun eigen politieke voorkeur.

Tabel 4: Regressiemodel dat de invloed van het advies voorspelt op de links/rechts schaal. (N=4805)

	Demografische kenmerken	Situationele kenmerken	Persoonskenmerken
Constante	-0.049* (0.024)	-0.021 (0.025)	-0.148* (0.056)
Geslacht: vrouw^a	0.013 (0.012)	0.013 (0.012)	0.015 (0.012)
Leeftijd: 35-54^b	-0.021 (0.015)	-0.010 (0.015)	-0.008 (0.015)
Leeftijd: 55+^b	-0.069* (0.015)	-0.050* (0.015)	-0.046* (0.015)
Opleidingsniveau: gemiddeld^c	0.010 (0.022)	0.002 (0.022)	0.001 (0.022)
Opleidingsniveau: hoog^c	0.041* (0.021)	0.027 (0.021)	0.023 (0.021)
Zekerheid: Twijfel^d		0.043* (0.019)	0.045* (0.012)
Zekerheid: Weet niet^d		0.059* (0.011)	0.065* (0.020)
Verrassendheid: Redelijk^e		-0.060* (0.012)	-0.060* (0.012)
Verrassendheid: Nauwelijks^e		-0.181* (0.022)	-0.178* (0.022)
Verrassendheid: niet overeen^e		-0.213* (0.024)	-0.209* (0.024)
Verrassendheid: Geen verwachtingen^e		-0.095* (0.019)	-0.092* (0.019)
Politieke interesse			0.012 (0.007)
Gebruik: controleren stem^f			0.012 (0.017)
Gebruik: uitzoeken van stem^f			0.018 (0.021)
Gebruik: als leuke test^f			0.034 (0.018)
Political efficacy			-0.006 (0.007)
Need for Cognition			0.014 (0.008)
Kennis dankzij <i>Kieskompas</i>			0.014 (0.007)
R² (%)	0.9	3.8	4.0

^a referentiecategorie: mannen ^b referentiecategorie: 18-34 ^c referentiecategorie: laag ^d referentiecategorie: ik weet al zeker

^e referentiecategorie: goed overeen met verwachtingen ^f referentiecategorie: meer inzicht in standpunten * $p < 0.05$

Net zoals bij het assenstelsel in zijn geheel hebben zekerheid van de stem en vooral de verrassendheid van het advies een grote invloed op de mate van beïnvloeding op de links/rechts schaal. Gebruikers die al zeker waren van hun stem, laten zich minder beïnvloeden dan gebruikers die nog twijfelden over hun stem ($b_{\text{twijfel}} = 0.062$, $t = 3.20$, $p = 0.001$) of dit nog niet wisten ($b_{\text{weetniet}} = 0.054$, $t = 3.85$, $p < 0.001$). Gebruikers die advies ontvingen dat goed overeenkwam met hun verwachtingen, lieten zich veel meer leiden door het advies dan gebruikers die een verrassend advies ontvingen. Bij een advies dat nauwelijks of niet overeenkwam met de verwachtingen van de

gebruiker is dit effect het sterkst. Maar ook gebruikers voor wie het advies redelijk overeenkwam met hun verwachtingen of gebruikers die geen verwachtingen hadden (in alle gevallen; $b = < -0.075$, $t = > 4.85$, $p < 0.001$), laten zich meer leiden door hun eigen politieke voorkeur dan door het advies van *Kieskompas*.

Opnieuw hebben persoonskenmerken weinig invloed op de mate van beïnvloeding ($R^2 = 0.2\%$) en laat niet één kenmerk een effect zien. Uiteindelijk wordt 4% van de variantie op de links/rechts schaal verklaard (zie Tabel 4). Situationele kenmerken hebben hierin het grootste aandeel, zowel persoonskenmerken als demografische factoren verklaren slechts een klein gedeelte van de variantie.

3.4 Invloed van *Kieskompas* op de progressief/conservatief schaal

Op de y-as, de progressief/conservatief schaal, laten gebruikers zich opnieuw meer leiden door hun eigen politieke voorkeur en minder door het advies van *Kieskompas*. Deze invloed lijkt beperkt te zijn (-0.007), maar gebruikers neigen iets meer naar hun eigen politieke voorkeur dan het advies van de VAA. In Tabel 5 is te zien dat demografische factoren op de progressief/conservatief schaal meer invloed lijken te hebben dan op de links/rechts schaal.

Tabel 5: Regressiemodel dat de invloed van het advies voorspelt op de progressief/conservatief schaal. (N=4805)

	Demografische kenmerken	Situationele kenmerken	Persoonskenmerken
Constante	-0.072* (0.024)	-0.047 (0.025)	-0.007 (0.055)
Geslacht: vrouw^a	-0.071* (0.012)	-0.069* (0.012)	-0.069* (0.012)
Leeftijd: 35-54^b	-0.046* (0.015)	-0.040* (0.015)	-0.037* (0.015)
Leeftijd: 55+^b	-0.106* (0.015)	-0.094* (0.015)	-0.088* (0.015)
Opleidingsniveau: gemiddeld^c	0.048* (0.022)	0.043* (0.022)	0.046* (0.022)
Opleidingsniveau: hoog^c	0.132* (0.020)	0.122* (0.020)	0.121* (0.021)
Zekerheid: Twijfel^d		0.022* (0.011)	0.021 (0.012)
Zekerheid: Weet niet^d		-0.009 (0.018)	-0.010 (0.020)
Verrassendheid: Redelijk^e		-0.050* (0.012)	-0.049* (0.012)
Verrassendheid: Nauwelijks^e		-0.044* (0.021)	-0.040 (0.022)
Verrassendheid: niet overeen^e		-0.109* (0.024)	-0.104* (0.024)
Verrassendheid: Geen verwachtingen^e		-0.080* (0.018)	-0.077* (0.019)
Politieke interesse			-0.010 (0.007)
Gebruik: controleren stem^f			0.006 (0.017)
Gebruik: uitzoeken van stem^f			0.025 (0.021)
Gebruik: als leuke test^f			0.007 (0.018)
Political efficacy			-0.011 (0.007)
Need for Cognition			-0.020* (0.008)
Kennis dankzij <i>Kieskompas</i>			0.015* (0.007)
R² (%)	3.7	4.6	4.9

^a referentiecategorie: mannen ^b referentiecategorie: 18-34 ^c referentiecategorie: laag ^d referentiecategorie: ik weet al zeker

^e referentiecategorie: goed overeen met verwachtingen ^f referentiecategorie: meer inzicht in standpunten * p < 0.05

Zo laten vrouwen zich op de progressief/conservatief schaal minder beïnvloeden door de VAA dan mannen ($b_{\text{vrouw}} = -0.084$, $t = -5.73$, $p < 0.001$). Vergeleken met jongeren, laten ook mensen van middelbare leeftijd ($b_{35-54} = -0.049$, $t = -2.42$, $p = 0.016$) en ouderen ($b_{55+} = -0.120$, $t = -5.78$, $p < 0.001$)

zich meer leiden door hun eigen politieke voorkeur. Opvallend is dat laag opgeleide mensen zich ten opzichte van mensen met een gemiddelde opleiding ($b_{\text{gemiddeld}} = 0.056$, $t = 2.12$, $p = 0.034$) en mensen met een hoge opleiding ($b_{\text{hoog}} = 0.158$, $t = -5.90$, $p < 0.001$) zich meer laten leiden door hun politieke voorkeur dan door het advies van de VAA.

Situationele kenmerken spelen opnieuw een belangrijke rol. Mensen voor wie het advies niet overeenkwam met hun verwachtingen lieten zich minder leiden door het advies. Dit geldt ook voor mensen voor wie het advies redelijk overeenkwam met hun verwachtingen en gebruikers die geen verwachtingen hadden (in alle gevallen; $b = < -0.063$, $t = < -4.08$, $p < 0.001$). Opvallend is dat zekerheid geen invloed heeft op de progressief/conservatief schaal.

Verder spelen op de progressief/conservatief schaal nog twee persoonskenmerken een rol. Als mensen het idee hebben dat hun kennis van de politiek vergroot is na het gebruiken van *Kieskompas*, zijn ze geneigd zich meer te laten leiden door het advies van *Kieskompas* ($b_{\text{kennis}} = 0.033$, $t = 2.19$, $p = 0.029$). Mensen met een hoge 'need for cognition' daarentegen vertrouwen meer op hun eigen politieke voorkeur ($b_{\text{needforcognition}} = -0.040$, $t = -2.58$, $p = 0.010$). Uiteindelijk is met dit model 4,9% van de variantie op de progressief/conservatief schaal te verklaren (zie Tabel 5).

4. Conclusie

In dit onderzoek is onderzocht wat de invloed van het advies van een VAA is op de uiteindelijke stem van een gebruiker. Met het uitvoeren van verschillende regressieanalyses is zowel de subjectieve als de objectieve invloed van de VAA onderzocht. De regressieanalyses geven een aantal opvallende resultaten. De invloed van VAAs op de stem van de gebruiker lijkt beperkt te zijn. Waar bij eerder onderzoek van Ladner (2012), Ladner, Fivaz en Pianzola (2012), Marschall (2005) en Boogers (2006) veel respondenten aangaven beïnvloed te zijn door de VAA, lijkt de subjectieve invloed van de VAA in dit onderzoek minder groot te zijn. Ook varieert de invloed enorm per subgroep. De resultaten van de objectieve meting laten zien dat gebruikers zich minder laten leiden door het advies van de VAA, maar meer door hun eigen politieke voorkeur vooraf.

4.1 Demografische kenmerken

Hoewel demografische kenmerken een beperkte invloed hebben, zijn er wel enkele opmerkelijke resultaten te zien. Zo geven vrouwen, ten opzichte van mannen, bij de subjectieve meting van de invloed van *Kieskompas* aan dat ze sterker beïnvloed zijn door het advies. Hoewel dit overeenkomt met het onderzoek van Ladner (2012), laat de objectieve meting van de invloed een ander beeld zien, hier zijn het juist de mannen die zich meer door het advies van *Kieskompas* laten leiden. Verder laat de objectieve meting zien dat lager opgeleiden meer vertrouwen op hun politieke voorkeur dan hoog opgeleiden, een opvallend resultaat, dat wel overeenkomt met Ladner (2012). De invloed van leeftijd komt ook overeen met eerder onderzoek van bijvoorbeeld Ruusurvirta en Rosema (2009) en Ladner (2012). Jongeren laten zich meer beïnvloeden door het advies van de VAA dan mensen van middelbare leeftijd en ouderen. Deze groepen laten zich meer leiden door hun eigen politieke voorkeur en minder door het advies van de VAA. Bij de subjectieve meting hebben demografische kenmerken, op geslacht na, geen invloed.

4.2 Situationele kenmerken

In dit onderzoek zijn twee situationele kenmerken meegenomen: zekerheid van de stem en de verrassendheid van het advies. Deze twee situationele kenmerken hebben een grote invloed bij zowel de subjectieve als objectieve meting. Hoe zekerder een gebruiker is over zijn stem, hoe minder hij zich laat beïnvloeden door een VAA. De resultaten van Ruusuvirta en Rosema (2009) en Ladner (2012), waar kiezers die nog niet zeker waren van hun stem zich meer lieten beïnvloeden door het advies, komen overeen met de resultaten van dit onderzoek.

Hoe verrassend een advies was, blijkt ook een belangrijke voorspeller van de mate van beïnvloeding te zijn. Opvallend is dat gebruikers die een advies ontvingen dat niet overeen kwam met hun verwachtingen vooraf, bij de subjectieve meting denken dat ze hierdoor beïnvloed zijn en zich meer door het advies laten leiden. Bij de objectieve meting blijkt juist dat mensen die een advies ontvangen dat zich slecht laat verenigen met de verwachtingen die ze vooraf hadden, zich veel minder laten beïnvloeden door een VAA. De resultaten van de objectieve meting komen overeen met de resultaten van Wall et al. (2012), waarbij gebruikers die een verrassend advies ontvingen, dit meestal negeerden.

4.3 Persoonskenmerken

Opvallend is dat persoonskenmerken weinig invloed lijken te hebben. Politieke interesse, 'political efficacy', noch 'Need for Cognition' hebben invloed bij de subjectieve of de objectieve meting. Twee persoonskenmerken hebben wel een invloed, namelijk: kennis die gebruikers hebben opgedaan tijdens het gebruiken van de VAA en de reden om de VAA te gebruiken. Uit zowel de subjectieve als de objectieve meting blijkt, dat gebruikers die denken dat ze dankzij *Kieskompas* meer kennis hebben verkregen over de politiek, zich meer laten leiden door het advies van de VAA. Als de VAAs de kennis bij de gebruiker verhogen, krijgt deze ook meer vertrouwen in de VAA. De reden om de VAA te gebruiken heeft alleen bij de subjectieve meting invloed. Gebruikers die de VAA gebruiken om hun

stem uit te zoeken, laten zich meer leiden door de VAA, terwijl gebruikers die de VAA alleen maar als leuke test zien, dit juist niet doen. Bij de objectieve meting is geen invloed gevonden van de reden waarom mensen de VAA gebruiken. Dit is in strijd met de bevindingen van Farnsworth en Owen (2004), waarbij de reden waarom mensen op zoek gingen naar informatie bepaalde hoe ze met deze informatie omgingen en deze verwerkten. Terwijl gebruikers zelf denken dat de reden van gebruik van invloed is, blijkt uit de objectieve meting dat dit niet het geval is.

4.4 Invloed op de links/rechts schaal en de progressief/conservatief schaal

Als de links/rechts schaal en de progressief/conservatief schaal los van elkaar bekeken worden zien we dat de kenmerken die een rol spelen bij de mate van beïnvloeding per as verschillend zijn. De invloed van VAAs op de links/rechts schaal is miniem. Gebruikers laten zich bijna net zoveel beïnvloeden door de VAA als door hun eigen politieke voorkeur vooraf, terwijl de beïnvloeding door de VAA op de links/rechts schaal en het assenstelsel in geheel veel minder groot is. Op de links/rechts schaal en het assenstelsel in geheel, vertrouwen de gebruikers meer op hun politieke voorkeur vooraf.

Demografische factoren spelen op de progressief/conservatief schaal een grotere rol dan op de links/rechts schaal. Er wordt 3,7% van de variantie verklaard met de demografische kenmerken, terwijl dit op de links/rechts schaal slechts 0.9% is. Situationele kenmerken spelen op de progressief/conservatief schaal een kleinere rol dan op de links/rechts schaal. Zo heeft bijvoorbeeld zekerheid op de progressief/conservatief schaal geen invloed. De kans, dat gebruikers die nog niet zeker waren van hun stem, zich verplaatsen van GroenLinks naar Partij van de Dieren (verschuiving op de links/rechts schaal), is groter dan de kans op een verplaatsing van GroenLinks naar de SP (verschuiving op de progressief/conservatief schaal).

Ook zijn er twee persoonskenmerken die geen rol spelen op de links/rechts schaal, maar wel op de progressief/conservatief schaal. Mensen met een hogere 'Need for Cognition' laten zich meer leiden door hun politieke voorkeur vooraf, terwijl mensen die het idee hebben dat ze kennis hebben opgedaan dankzij *Kieskompas*, zich meer laten leiden door het advies.

Het verschil tussen de links/rechts schaal en de progressief/conservatief schaal zit dus vooral in de mate van beïnvloeding door het advies van de VAA. Dit effect is op de progressief/conservatief schaal minder aanwezig dan op de links/rechts schaal. Ook spelen demografische kenmerken een grotere rol op de progressief/conservatief schaal dan op de links/rechts schaal, terwijl de invloed van situationele kenmerken op de progressief/conservatief schaal kleiner is dan op de links/rechts schaal.

5. Discussie

Er zijn enkele beperkingen die een rol gespeeld kunnen hebben bij de uitkomsten van dit onderzoek. Zo is de dataset waarmee dit onderzoek uitgevoerd is, niet zelf samengesteld. Omdat verschillende partijen betrokken waren bij de constructie van de vragenlijsten, zijn er compromissen gesloten. Verschillende kenmerken in dit onderzoek zijn gemeten met slechts één stelling. Om een goed en betrouwbaar beeld te krijgen van een kenmerk, zijn meerdere stellingen nodig (Krosnick, Boninger, Chuang, Berent & Carnot, 1993). Dit zou voor een gedeelte de beperkte invloed van persoonskenmerken zoals politieke interesse en 'political efficacy' kunnen verklaren, de mogelijkheid bestaat dat de stellingen niet geheel het onderliggende construct meten dat ze zouden moeten meten.

Een ander punt van discussie is, dat er in de steekproef geen niet-gebruikers zijn meegenomen, waardoor er geen vergelijking gemaakt kan worden met mensen die geen ervaring met VAAs hebben. Met een sample met daarin ook niet-gebruikers zou bijvoorbeeld gekeken kunnen worden naar welke mensen vaker van partij wisselen in vergelijking met eerdere verkiezingen. Als dit bij VAA-gebruikers vaker voorkomt, zouden VAAs hierin een rol kunnen spelen. Om erachter te komen bij welk deel van de wisselingen het advies van de VAA werkelijk de oorzaak is, zijn niet-gebruikers belangrijk.

Een ander punt van aandacht is de nieuwe methode die gebruikt is om de invloed van VAAs te berekenen. De positie van kiezers in het politieke landschap is misschien niet zo dynamisch als hier is voorgesteld. Al verschuiven gebruikers in het assenstelsel, een lichte verschuiving heeft waarschijnlijk geen stemverandering tot gevolg. Een gebruiker die dicht bij de PvdA staat, maar iets opschuift richting GroenLinks, zal hierdoor niet direct op GroenLinks gaan stemmen. Uiteindelijk stemmen kiezers op een partij en niet op de plek waar ze in het politieke landschap staan.

De beperkte variantie die verklaard wordt door de objectieve modellen heeft mogelijk als oorzaak dat er teveel variabelen zijn meegenomen in de regressieanalyses. Als teveel variabelen worden meegenomen in een regressieanalyse, kan dit zorgen voor een vertroebeld beeld. Daarnaast zijn er waarschijnlijk ook nog andere factoren die een rol spelen bij het bepalen van de stem van de gebruiker. Zo zouden bijvoorbeeld de lijsttrekker van een partij en de gevoerde campagne een rol kunnen spelen in de uiteindelijke stem van de gebruiker. Invloed die een VAA heeft gehad, zou tenietgedaan kunnen zijn door andere ontwikkelingen in de verkiezingsstrijd. Een gebruiker die dankzij het advies van de VAA zich richting GroenLinks verplaatst, zou bijvoorbeeld door een slecht gevoerde campagne kunnen besluiten juist niet op GroenLinks te gaan stemmen.

Met dit onderzoek is er opnieuw een stap gezet in het onderzoek naar VAAs en is de invloed van VAAs verder in kaart gebracht. Waar in eerder onderzoek een grote subjectieve invloed van VAAs werd gevonden, blijkt uit de meer objectieve meting dat de invloed van VAAs kleiner lijkt te zijn dan tot nu toe werd aangenomen. In toekomstig onderzoek zou ook bij andere VAAs een objectievere methode gebruikt moeten worden om de invloed van de VAA te meten, om zo de werkelijke invloed van VAAs op de stem van een gebruiker te meten. Daarnaast is dit onderzoek voor *Kieskompas* van belang. Wanneer meer bekend is over de invloed van de VAA, hoe meer de makers hier rekening mee kunnen houden bij het construeren van de VAA. De resultaten van dit onderzoek kunnen bijdragen aan het optimaliseren van *Kieskompas*, zodat *Kieskompas* de kiezer nog beter kan helpen een goede keus te maken.

Literatuurlijst

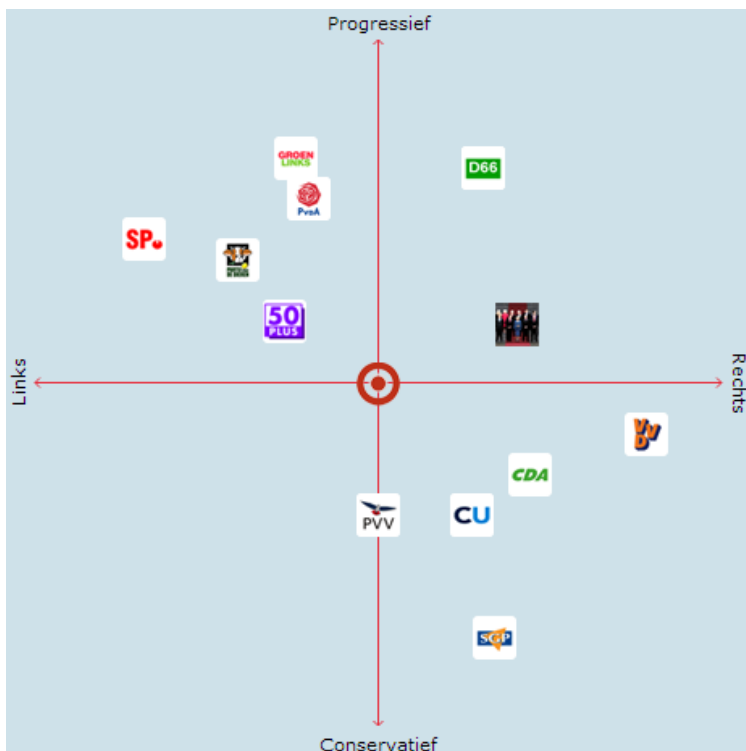
- Aish, A., & Jöreskog, K. (1990). A panel model for political efficacy and responsiveness: an application of LISREL 7 with weighted least squares. *Quality and Quantity*, 24, 405-426.
- Bassili, J. (1996). Meta-Judgmental Versus Operative Indexes of Psychological Attributes: The Case of Measures of Attitude Strength. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 637-653.
- Boogers, M. (2006) Enquête bezoekers Stemwijzer. Ongepubliceerde paper. Universiteit van Tilburg, Tilburg.
- Dinas, E., Trechsel, A.H. & Vassil, K. (2011) A look into the mirror. Preferences, representation and electoral participation, Paper gepresenteerd op *Conference Internet, Voting and Democracy*, 12–13 mei 2011, Laguna Beach, USA.
- Dumont, P., & Kies, R. (2012). *Smartvote.lu*: usage and impact of the first VAA in Luxembourg. *international journal of electronic governance*, 5, 388-410.
- Farnsworth, S., & Owen, D. (2004). Internet use and the 2000 presidential election. *Electoral Studies*, 23, 415–429.
- Fivaz, J., & Nadig, G. (2010). Impact of Voting Advice Applications (VAAs) on Voter Turnout and Their Potential Use for Civic Education. *Policy & Internet*, 2, 162-195.
- Fossen, T., Anderson, J., & Tiemeijer, W. (2012). Wijzer Stemmen? StemWijzer, Kieskompas en het voorgeprogrammeerde electoraat. In C. van 't Hof, J. Timmer, & R. van Est, *Voorgeprogrammeerd: Hoe internet ons leven leidt* (pp. 163-183). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Garzia, D., & Marschall, S. (2012). Voting Advice Applications under review: the state of research. *International Journal of Electronic Governance*, 5, 203-222.
- Kaid, L. L., McKinney, M. S., & Tedesco, J. C. (2007). Political information efficacy and young voters. *American Behavioral Scientist*, 50, 1093-1111.
- Kamoen, N., Holleman, B., Krouwel, A., Van de Pol, J., & De Vreese, C. (in voorbereiding). The effect of VAAs on political knowledge, voter turnout and vote choice.
- Kleinnijenhuis, J. & van Hoof, A. (2008) 'The influence of internet consultants', Paper gepresenteerd op de *Annual Meeting of the International Communication Association*, 21 mei 2008, Montreal, Canada.
- Krosnick, J., Boninger, D., Chuang, Y., Berent, M., & Carnot, C. (1993). Attitude strength: one construct or many related constructs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1132-1151.

- Ladner, A. (2012) Voting advice applications – impact on voting decisions in the 2011 Swiss national elections, Paper gepresenteerd op de *62nd Political Studies Association Annual International Conference*, 3–5 april 2012, Belfast, Ierland.
- Ladner, A., & Fivaz, J. (2012). Voting Advice Applications. In N. Kersting, *Electronic Democracy (The World of Political Science)*. (pp. 177-198). Leverkusen: Barbara Budrich Publisher.
- Ladner, A., Fivaz, J., & Pianzola, J. (2012). Voting advice applications and party choice: evidence from *Smartvote* users in Switzerland. *International Journal of Electronic Governance*, 5, 367-387.
- Louwerse, T. & Rosema, M. (2011) The design effects of voting advice applications: comparing methods of calculating results, Paper gepresenteerd op de *European Consortium for Political Research (ECPR) General Conference*, 24–27 augustus, Reykjavik, IJsland.
- Marschall, S., & Schmidt, C. K. (2010). The impact of voting indicators: the case of the German Wahl-O-Mat. In D. Garzia, & L. Cendroni, *Voting Advice Applications in Europe. The State of the Art* (pp. 65-104). Napoli: ScriptaWeb.
- Mykkänen, J. & Moring T. (2006) Dealigned Politics Comes of Age? The Effects of Online Candidate Selectors on Finnish Voters, Paper gepresenteerd op de *Conference of Politics on the Internet: New Forms of Media for Political Action*, 24–25 November, Tampere, Finland.
- Petty, R., & Wegener, D. (1999). The Elaboration Likelihood Model: Current status and controversies. In S. Chaiken, & Y. Trope, *Dual process theories in social psychology* (pp. 37-72). New York: Guilford Press.
- Ruusuvirta, O. (2010) Much ado about nothing? Online voting advice applications in Finland. In D. Garzia, & L. Cendroni, *Voting Advice Applications in Europe. The State of the Art* (pp. 47-77). Napoli: ScriptaWeb.
- Ruusuvirta, O. & Rosema, M. (2009) Do online vote selectors influence electoral participation and the direction of vote?, Paper gepresenteerd op de *The European Consortium for Political Research (ECPR) General Conference*, 10–12 september 2009, Potsdam, Germany.
- Triga, V., Serdült, U., & Chadjipantelis, T. (2012). Introduction: Voting Advice Applications and the State of the Art. *International Journal of Electronic Governance*, 5, 194-202.
- Walgrave, S., Van Aelst, P., & Nuytemans, M. (2008). 'Do the vote test'. Electoral effects of a vote advice application at the 2004 Belgian elections. *Acta Politica*, 43, 50-70.
- Wall, M., Krouwel, A., & Vitiello, T. (2012). Do voters follow the recommendations of voter advice application websites? A study of the effects of *Kieskompas.nl* on its users' vote choices in the 2010 Dutch legislative elections. *Party Politics*, 18, 1-21.

Bijlage I: Coördinaten partijen in *Kieskompas*

Kieskompas 2012

	X	Y
	Links-Rechts	Progressief-Conservatief
PVDA	-0.43	1.13
VVD	1.64	-0.31
CDA	0.93	-0.56
CU	0.57	-0.81
GL	-0.50	1.38
SP	-1.43	0.88
D66	0.64	1.31
SGP	0.71	-1.56
PVV	0.00	-0.81
PvdD	-0.86	0.75
50PLUS	-0.57	0.38

Bijlage II: Vragenlijsten

Zekerheid

Hoe zeker weet u al op welke partij u gaat stemmen?

Ik weet al zeker op welke partij ik ga stemmen

Ik twijfel nog tussen twee of meer partijen

Ik weet het nog niet

Ik ga helemaal niet stemmen

Verrassendheid van het advies

In welke mate had u de uitslag van Kieskompas verwacht?

De uitslag van Kieskompas kwam goed overeen met mijn verwachtingen

De uitslag van Kieskompas kwam redelijk overeen met mijn verwachtingen

De uitslag van Kieskompas kwam nauwelijks overeen met mijn verwachtingen

De uitslag van Kieskompas kwam niet overeen met mijn verwachtingen

Politieke interesse (5-puntsschaal van helemaal mee oneens tot helemaal mee eens)

Ik ben geïnteresseerd in politieke kwesties

Political efficacy (5-puntsschaal van helemaal mee oneens tot helemaal mee eens)

Ik vind dat ik de politieke kwesties die momenteel in ons land spelen goed begrijp.

Need for cognition (5-puntsschaal van helemaal mee oneens tot helemaal mee eens)

Ik vind het leuk om over kwesties na te denken, zelfs als ze me niet persoonlijk raken.

Kennis verkregen door *Kieskompas*

Door het gebruik van Kieskompas is mijn inzicht in de standpunten van politieke partijen vergroot

Door het gebruik van Kieskompas begrijp ik beter waar ik sta in het politieke landschap

Nadat ik het advies van Kieskompas kreeg, heb ik meteen doorgeklikt naar de uitleg in Kieskompas van de standpunten van partijen

Het gebruik van Kieskompas heeft me gemotiveerd om me verder in politiek te verdiepen

Reden gebruik

Wat was voor u de belangrijkste reden om een stemhulp als Kieskompas te gebruiken?

Meer inzicht krijgen in de standpunten van partijen

Controleren of ik het eens was met de partij waarop ik van plan was te stemmen

Uitzoeken waarop ik moest gaan stemmen

Leuke test om over na te denken of over te praten